

ชนเผ่าพื้นเมือง มอแกน



โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย
Development of community knowledge-based database system for empowering the most
marginalized and vulnerable indigenous groups in Thailand.

จัดทำโดย:



CESD

สนับสนุนโดย:



สารบัญ

	หน้า
ประวัติศาสตร์	2
ถิ่นกำเนิด	4
การกระจายตัวของชุมชน	2
วิถีชีวิต/วัฒนธรรม	5
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลง	10

ชนเผ่าพื้นเมืองมอแกน

1. ประวัติศาสตร์

ในสมัยก่อนชาวเลมอแกนมีจำนวนประชากรไม่มากและการเดินทางไม่ได้ถูกจำกัดด้วยพรมแดนรัฐชาติ ช่วงลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (ฤดูแล้ง) คือ ช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ชาวมอแกนจะใช้เรือกำบังเดินทางไปตามเกาะต่างๆ เพื่อทำมาหากิน ส่วนในฤดูฝนช่วงลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หรือในช่วงเดือนพฤษภาคมไปถึงเดือนพฤศจิกายน มอแกนจะสร้างบ้านเรือนในบริเวณอ่าวที่เป็นจุดหลบลม (โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549)

การเลือกสถานที่พักพิงหรือการสร้างกระท่อมชั่วคราวในช่วงฤดูฝน สะท้อนให้เห็นถึงความรู้และประสบการณ์ของมอแกนที่สืบทอดกันมาด้านความปลอดภัย โดยจะพิจารณาพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นชายหาดในอ่าวที่สามารถหลบคลื่นลมได้ อ่าวส่วนใหญ่จะอยู่ทางด้านตะวันออกของเกาะ เป็นบริเวณที่มีแหล่งน้ำจืด เป็นธารน้ำจากป่า น้ำซับ น้ำซึมหรือน้ำผุดบริเวณไม่ไกลจากชายหาด และเป็นบริเวณที่มีความลาดชันพอเหมาะสามารถจอดเรือและแล่นเรือเข้า-ออกได้สะดวก (นฤมล อรุโณทัย, สุพิน วงษ์บุษราคัม และดิเรก อีไลอัส, 2549)

ชุมชนชาวมอแกนในประเทศไทยมี 5 แห่ง และมีมอแกนกระจายตัวไปอยู่ตามชุมชนชาวเลอื่นๆ แต่ไม่ได้อยู่เป็นกลุ่มใหญ่เหมือน 5 ชุมชนที่เกาะเหลา เกาะพยาม และเกาะช้าง จังหวัดระนอง หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต

2. ถิ่นกำเนิด

เดิมมีคำที่ใช้เรียกชื่อผู้คนกลุ่มนี้ว่า “ชาวเล” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี พ.ศ.2542 ให้คำนิยาม “ชาวเล” ว่าเป็น “ชื่อชนชาติเดิมพวกหนึ่งอยู่ทางทะเลด้านตะวันตกของแหลมมลายู ฉลากหรือชาวเลก็เรียก” ชาวเลหลายถือว่าคำว่าชาวน้ำเป็นคำดูถูกดูแคลน ทำให้รู้สึกแปลกแยกจากกลุ่มอื่น คำนี้จึงไม่นิยมใช้ในปัจจุบัน (นฤมล อรุโณทัย และคณะ, 2557) คำว่า “ชาวเล” ก็เป็นคำที่แสดงถึงทัศนคติเชิงลบในหลายพื้นที่ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลรู้สึกถึงความเป็นตัวตนที่ด้อยกว่าจนบางคนไม่ยอมให้ใครรับรู้ว่าเป็นชาวเล ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดคำว่า “ไทยใหม่” หมายถึงว่าชาวเลได้รับการยอมรับและยกระดับเป็นคนไทย ได้รับสัญชาติไทย พูดสื่อสารด้วยภาษาไทยและได้รับการศึกษาในระบบของไทย

ในปัจจุบัน เราเรียกชื่อชาวเลตามที่กลุ่มเรียกตนเอง คือ มอแกน ตามตำนานที่เล่าสืบทอดกันมา คำว่า “มอแกน” มาจากคำว่า “ละมอ” (ในภาษามอแกน แปลว่า จมน้ำ) และ “แกน” ซึ่งมาจากชื่อของน้องสาวของราชนิชิเปียน ซึ่งถูกราชนิสาบให้มีชีวิตเร่ร่อนอยู่ในทะเล (Ivanoff 2001:229-230) ชีวิตของชาวมอแกนเดินทางไปตามเกาะต่างๆ จึงถูกกล่าวขานว่ามีชีวิตคล้ายกลุ่มยิปซีที่พำอาศัยอยู่ไม่เป็นหลักแหล่งแน่นอน และเรียกกันว่า “Sea gypsy” หรือ “ยิปซีทะเล”

3. การกระจายตัว

ปัจจุบันมีชุมชนชาวมอแกนกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. ชุมชนมอแกนจังหวัดพังงา

ชาวมอแกนในจังหวัดพังงา เดิมอาศัยอยู่ในหมู่เกาะสุรินทร์ พวกเขาเรียกเกาะสุรินทร์ว่า “ปอลา หล่าตะ” ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชาวมอแกนอยู่อาศัยและทำมาหากินมานานับร้อยกว่าปี ในสมัยก่อนที่ชาวมอแกนเดินทางเคลื่อนย้ายบ่อย ในหน้าแล้งก็เดินทางไปตามเกาะต่างๆ เมื่อถึงหน้าฝนก็ขึ้นมาตั้งชุมชนบริเวณอ่าวที่หลบคลื่นลม ซึ่งบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ มีพื้นที่อย่างน้อย 11 แห่งที่ชาวมอแกนเคยตั้งชุมชนหรือกลุ่มบ้าน/

กระท่อม เช่น 1.จิมัด (อ่าวจาก) 2. บิลู (อ่าวไทรเอน) 3. ป่านาด ปะอ็อก หล่าวี (หาดมะม่วงหล่าวี) 4. ป่านาด หยุ่หุ่่น (หาดหยุ่หุ่่น) 5. ดายะ เอบุม (อ่าวแม่ม่าย) ฯลฯ (โครงการนาร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549)

ก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิ ชาวมอแกนอยู่อาศัยที่หมู่เกาะสุรินทร์ใน 2 ชุมชน คือ ชุมชนอ่าวบอนเล็กบนเกาะสุรินทร์ใต้ และชุมชนอ่าวไทรเอนบนเกาะสุรินทร์เหนือ บางครอบครัวยังคงเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างหมู่เกาะสุรินทร์และเกาะอื่นๆ ในน่านน้ำพม่า หรือระหว่างเกาะสุรินทร์และเกาะพระทองหรือชายฝั่งในประเทศไทย หรือบางทีก็ย้ายไปมาระหว่าง 2 ชุมชนในหมู่เกาะสุรินทร์ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ ชาวมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์อพยพย้ายไปพักชั่วคราวที่วัดสามัคคีธรรมในอำเภอกระบุรีเพราะบ้านเรือนของมอแกนทั้งสองชุมชนพังเสียหายจนหมด และผลกระทบจากคลื่นทำให้ลักษณะของหาดทรายแคบลงไม่เหมาะต่อการสร้างบ้านเรือน ภายหลังจากนั้นที่มีผู้บริจาคเข้ามาช่วยสร้างบ้านพักให้มอแกนที่อ่าวบอนใหญ่ ที่แห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ที่รวมมอแกน 2 ชุมชนไว้ด้วยกัน อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ทำให้มอแกนมีแนวโน้มเกิดความขัดแย้งบ่อยครั้ง ขณะที่ปัญหาสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอยและการกำจัดสิ่งปฏิกูล น้ำอุปโภคบริโภคก็ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ โดยเฉพาะหน้าแล้งและหน้าฤดูการท่องเที่ยว

2. ชุมชนมอแกนจังหวัดระนอง

หมู่เกาะในเขตจังหวัดระนองเดิมเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งชาวมอแกนเดินทางไปมาและรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี ชาวมอแกนบริเวณนี้อาศัย เดินทาง และทำมาหากินทางทะเลระหว่างเกาะเหลา เกาะสินไห เกาะช้าง และเกาะพยาม ในสมัยก่อนเกาะเหลาเป็นเพียงที่จอดเรือหรือที่ตั้งเพิงพักชั่วคราวของชาวมอแกนเพื่อหลบคลื่นลม และเป็นสถานที่ที่นำสัตว์ทะเลที่เก็บหาได้มาแลกเปลี่ยนกับข้าว กะปิ พริก ฯลฯ กับคนไทยตามเกาะ หรือนำไปขายให้กับเจ้าแก้วฝั่ง เนื่องจากที่ตั้งของเกาะเหลาอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองระนอง การตั้งถิ่นฐานถาวรบนเกาะเหลาเริ่มมาประมาณ 40-50 ปีมาแล้ว โดยมีอดีตตำรวจน้ำชักชวนให้ชาวมอแกนกลุ่มหนึ่งเข้ามาอาศัยบริเวณนี้ กลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยที่เกาะเหลามีไม่เกิน 10 ครอบครัว ต่อมาชาวมอแกนเข้ามาตั้งหลักแหล่งมากขึ้น มีการขยายชุมชนออกไปเรื่อยๆ หลังเหตุการณ์สึนามิ มีหลายองค์กรลงมาให้ความช่วยเหลือชุมชนชาวมอแกนเกาะเหลา และมีคริสตจักรมาช่วยเหลือและสร้างบ้านให้ชาวมอแกนที่เกาะช้างและเกาะพยาม

3. ชุมชนมอแกนจังหวัดภูเก็ต

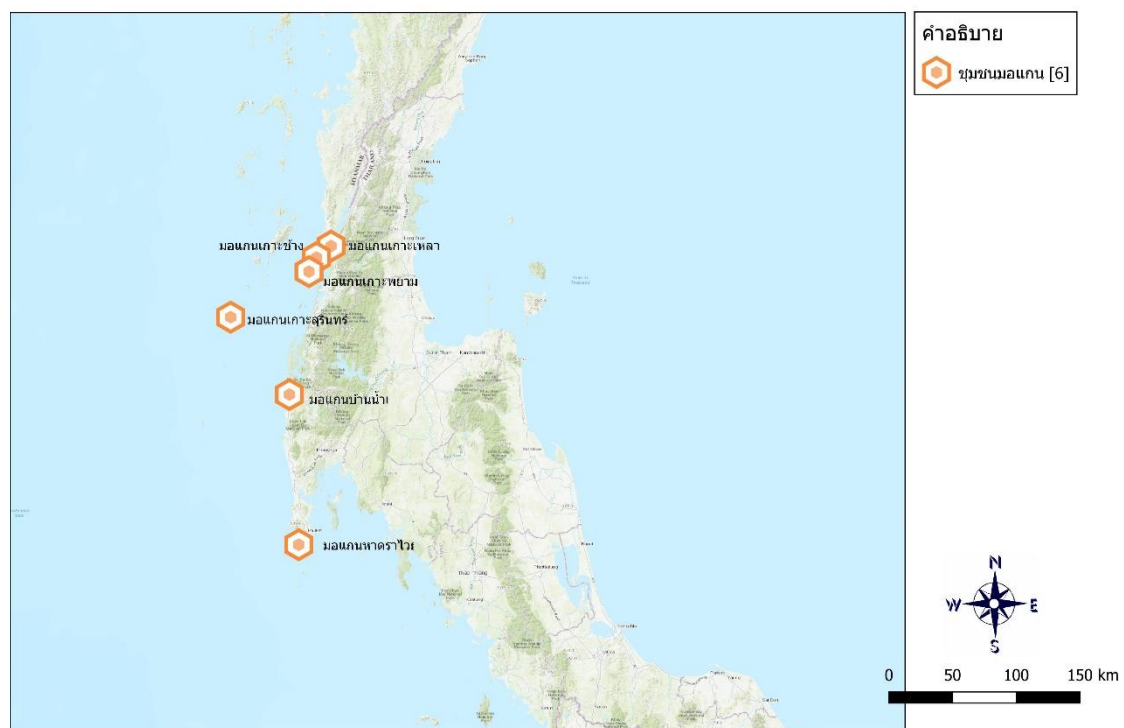
ชาวมอแกนจังหวัดภูเก็ต ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านชาวเลบริเวณหาดราไวย์ทางทิศใต้ของเกาะภูเก็ต ชุมชนชาวเลหาดราไวย์นี้มีมาอย่างน้อยกว่าร้อยปีมาแล้ว ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนี้เป็นชาวอุรักลาไวย์ แต่ชาวมอแกนก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนี้มานาน และมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันมานานเช่นเดียวกัน เนื่องจากชาวมอแกนเดินทางไปมาโดยเรือกำบัง ลงไปถึงหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล และพบปะปฏิสัมพันธ์กับชาวอุรักลาไวย์ในชุมชนต่างๆ ด้วย

ประชากรชาวมอแกนจากการสำรวจตามโครงการ KPEMIC เมื่อปี พ.ศ. 2559 – 2561 ยังไม่สามารถทราบจำนวนประชากรชาวมอแกนที่แน่นอนได้ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายของประชากรอยู่ตลอดเวลาตามพื้นที่เกาะต่างๆ ที่ชาวมอแกนอยู่อาศัย ในเบื้องต้นคาดการณ์ว่ามีประชากรชาวมอแกนในพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 จำนวนประชากรและครัวเรือนของชาวมอแกนจำแนกตามชุมชน

ชุมชนมอแกน	ประชากรมอแกน	
	ครัวเรือน	ประชากร
เกาะช้าง	46	227
เกาะพยาม	30	128
เกาะสุรินทร์	68	252
เกาะเหลา	37	172
น้ำเค็ม	25	174
รวม	206	953

แผนที่การกระจายตัวชุมชนชาวมอแกน



ภาพ 1 แผนที่ตั้งชุมชนชาวมอแกน

ชาวมอแกนตกปลา ฆมหาย ปลิงทะเล และสัตว์ทะเลอื่นๆ เพื่อเลี้ยงชีพและเพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนกับข้าวสารและข้าวของจำเป็นมาช้านาน เครื่องมือที่ใช้เป็นเครื่องมือง่ายๆ ที่มักจะทำขึ้นเอง เช่น ฆมวก แวนตาดำน้ำ เหล็กเกี่ยวปู เหล็กเจาะหอย ฯลฯ ในการออกทะเลไปในระยะใกล้ๆ ชายชาวมอแกนแจวเรือขนาดเล็กที่เรียกว่า “ฉ่าพัน” ไปตกปลา ฆมหาย ปลิงทะเล จับปูและสัตว์ทะเลต่างๆ ผู้หญิงมอแกนจะชักชวนกันไปหาอาหารยามที่น้ำทะเลลดลง โดยการเดินลัดเลาะไปตามโขดหิน หาดทราย แนวปะการัง ป่าชายเลนไปหาสัตว์ทะเลมาทำเป็นอาหารสำหรับคนในครอบครัว

ชาวเลมอแกนมีสายสัมพันธ์แห่งความเป็นเครือญาติอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากการแต่งงาน จึงไม่สามารถมองจากนามสกุลได้เพียงอย่างเดียว คำเรียกญาติในลำดับขั้นต่างๆ ของมอแกน มีลักษณะคล้ายคนไทย คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ น้อง ซึ่งทำให้เห็นระบบความสัมพันธ์ที่มีความเคารพและสนิทสนมกันเป็นอย่างดี ไม่ทำให้รู้สึกห่างเหิน



ชนเผ่าพื้นเมืองมอแกน | 5

นามสกุลเป็นสิ่งที่แสดงถึงที่มาของบุคคล และสายตระกูลได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีความหมายที่มีลักษณะจำเพาะเจาะจงสำหรับชาวเล คือ บ่งบอกถึงถิ่นที่อยู่อาศัย เอกลักษณ์ ความถนัดเชี่ยวชาญและความผูกพันกับทะเล ความถนัดในการทำมาหากินทางทะเล ชาวมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์มีนามสกุลร่วมกันคือ “กล้าทะเล” ซึ่งนามสกุลนี้ครอบคลุมเครือญาติหลายสาย ทำให้สายสัมพันธ์และการสืบเชื้อสายรวมทั้งการเกี่ยวดองโดยการแต่งงานไม่สามารถจะพิจารณาหรือแยกแยะจากนามสกุลได้ ส่วนนามสกุลของชาวมอแกนส่วนใหญ่ที่เกาะเหลา เกาะพยาม และเกาะช้าง คือ “ประมงกิจ” ซึ่งเป็นนามสกุลเดียวกับชาวอุรักลาโว้ยที่ภูเก็ต

การแต่งกาย

มอแกนไม่มีเครื่องแต่งกายหรือชุดประจำเผ่าที่เป็นเอกลักษณ์ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของมอแกนเป็นแบบเรียบง่าย มีเพียงเสื้อ กางเกง หรือผ้าถุง ผ้าขาวม้าแบบคนในท้องถิ่นภาคใต้ หมู่สาวมอแกนสมัยนี้แต่งตัวทันสมัยตามแฟชั่นเช่นคนเมืองมากขึ้น เช่น สวมกางเกงยีนส์เพราะได้รับอิทธิพลจากภาพยนตร์ละคร แต่โดยทั่วไปหากอยู่ในชุมชน ชายมอแกนจะนิยมสวมกางเกงผ้าขาวาว กางเกงขาสั้น ผ้าขาวม้าเพียงตัวเดียวกับเสื้อยืดหรือเชิ้ต เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการทำงาน รวมถึงความเหมาะสมกับสภาพอากาศ ขณะที่หญิงมอแกนจะสวมผ้าถุงกับเสื้อ หรือผ้าถุงเพียงอย่างเดียวแบบกระโจมอก หรือบางคนสวมผ้าถุงและเปลือยท่อนบนหรือสวมเพียงเสื้อชั้นในสำหรับหญิงที่แต่งงานแล้ว ส่วนเด็กเล็กๆ ก็สวมเสื้อผ้าทั่วไป ขณะที่บางคนก็ไม่สวมใส่เสื้อผ้าเลย

บ้าน

สมัยก่อนชาวมอแกนอาศัยอยู่ในเรือกำบัง เป็นเรือไม้ชุดเสริมกราบด้วยไม้ระกำ มีหลังคาทำด้วยใบเตยหนาม ใช้ใบเรือและใช้แจว หากมีลม ชาวมอแกนจะกางใบเรือที่ทำจากใบเตยหนาม เล่นไปตามความเร็วลม กำบังเปรียบเสมือนบ้านที่มีสิ่งจำเป็นต่างๆ ตั้งแต่เครื่องมือทำมาหากิน ข้าวของเครื่องใช้และเสื้อผ้า (โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549)

ปัจจุบัน กำบังที่เสริมกราบด้วยไม้ระกำหาไม่ได้อีกแล้ว มีเพียงเรือที่เสริมกราบเรือด้วยไม้กระดาน เพราะมีอายุการใช้งานที่ยาวกว่า แต่ต้องติดเครื่องยนต์เพื่อให้เรือสามารถแล่นไปได้ กำบังที่มีรูปทรงแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนในประเทศไทยเหลือเพียงลำเดียว อยู่ที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ข้อจำกัดในเรื่องการตัดไม้มาทำเรือเป็นอุปสรรคใหญ่ ที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการทำเรือแบบดั้งเดิมได้อีก ความรู้ในการสร้างเรือเหล่านี้จึงสูญหายไป

ในช่วงฤดูฝน ชาวมอแกนจะสร้างเพิงพัก กระโจม หรือบ้านในบริเวณอ่าวที่หลบลม สะดวกต่อการทำมาหากิน การเก็บหาสัตว์ทะเล การจอดเรือและใกล้แหล่งน้ำจึงได้บ้านสร้างจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายบนเกาะ เช่น ไม้ไผ่ ใบค้อ ใบเตยหนาม ฯลฯ ตัวบ้านและพื้นบ้านทำจากไม้และไม้ไผ่ มุงหลังคาและกั้นฝาบ้านด้วยใบค้อหรือใบเตยหนาม ฯลฯ ตัวบ้านและพื้นบ้านทำจากไม้และไม้ไผ่ มุงหลังคาและกั้นฝาบ้านด้วยใบค้อหรือใบเตยหนามที่นำมาเย็บติดกัน เมื่อบ้านทรุดโทรมหรือผ่านช่วงมรสุมก็จะทำการซ่อมแซมหรือสร้างใหม่

บ้านหรือเพิงพักแบบดั้งเดิมของชาวมอแกนที่สร้างริมหาดจะมีเสาบ้านสูง ลดหลั่นกันตามลักษณะของชายหาด การปลูกบ้านได้สูงทำให้อากาศมีการถ่ายเท ลมพัดเย็น และการสร้างบ้านริมหาดทำให้สังเกตเห็นเรือเข้า-ออก สังเกตคลื่นลมได้ง่าย บ้านที่อยู่ถัดเข้ามาด้านในหาดจะมีได้สูงเตี้ยลงมา บ้านบางหลังต่อเติมพื้นที่เป็นชานหรือระเบียง การสร้างบ้านแบบนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจในลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ในขณะที่บ้านสมัยนี้มีลักษณะเป็นบ้านถาวรมากขึ้น เพราะ

ชาวมอแกนปักหลักอยู่กับที่ หลังจากเหตุการณ์สึนามิ ชาวมอแกนในหลายชุมชนได้รับความช่วยเหลือในการสร้างบ้านจากวัสดุที่ได้รับการบริจาคมาจากภายนอก เช่น บ้านชาวมอแกนเกาะเหลา เกาะช้าง และเกาะพยาม มีการสร้างบ้านเสาปูน ฝาไม้กระดาน และหลังคากระเบื้อง

อาหาร

มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างหญิงชายในครัวเรือน ขณะที่ผู้ชายแจวเรือฉ่าฟันออกไปตกปลา หญิงมอแกนจะชักชวนกันไปหากับข้าวยามที่น้ำทะเลลดลง เดินลัดเลาะไปตามโขดหินเพื่อหาหอยดิบ ขูดเพรียงทราย ฯลฯ มาทำเป็นอาหารสำหรับคนในครอบครัว ในช่วงฤดูฝน อาหาร พืชพรรณจากป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ชาวมอแกนก็ได้ใช้ประโยชน์จากป่า ขูดหัวเผือก หัวมัน หัวกลอย ผลไม้ป่า หน่อไม้ และพืชผักต่างๆ ได้อย่างมากมาย เป็นระบบที่พึ่งพากันระหว่างมอแกนกับธรรมชาติ ระบบที่คนช่วยดูแลรักษาป่าและธรรมชาติ ปากีให้ประโยชน์ในด้านอาหาร สมุนไพรกับมอแกนและใช้สอยอื่นๆ เช่น ทำเครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน ไม้พินทุงหาอาหาร ฯลฯ

ศาสนาและความเชื่อ

มอแกนมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็น “วิญญาณบรรพบุรุษ” และ “วิญญาณในธรรมชาติ” และความเชื่อเหล่านี้หลอมรวมและยึดโยงชาวมอแกนในชุมชนไว้ด้วยกัน โดยมี “ออลางบูตี” หรือ ผู้นำทางจิตวิญญาณที่เป็นคนเข้าทรงติดต่อสื่อสารกับวิญญาณเหล่านั้น และมีพิธีกรรมเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองชุมชน ในพิธีที่สำคัญคือการฉลองเสาวิญญาณบรรพบุรุษในเดือน 5 ทางจันทรคติ มีการตัดไม้มาแกะทำเสาเพื่อเป็นตัวแทนของวิญญาณบรรพบุรุษหญิง-ชาย หรือที่เรียกว่า “หล่อโบง”

นอกจากความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ชาวมอแกนยังมีความเชื่ออีกหลายอย่างเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การเลือกที่ตั้งของบ้านหรือเพิงพักเพื่อให้อาศัยอยู่ในที่ปลอดภัย คนในบ้านไม่เจ็บป่วย และอยู่ในบ้านอย่างมีความสุข เช่น มีความเชื่อว่าการจะยกบ้านต้องมีการสำรวจบริเวณที่จะปลูกบ้านเป็นอย่างไร ห้ามตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่มีทางน้ำไหลหรือมีตาน้ำผุดขึ้นมา พื้นที่ต้องไม่เป็นหลุมเป็นบ่อเวลาฝนตก หรือเป็นที่น้ำไหลมารวมกันเป็นแอ่งน้ำขัง เพราะชาวมอแกนเชื่อว่าสิ่งอัปมงคลจะไหลเข้ามาอยู่ได้บ้าน

ชาวมอแกนไม่นิยมหันหน้าบ้านทางทิศใต้ เพราะทิศใต้และทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นทิศที่นำฝนและลมพายุรุนแรงเข้าสู่บ้าน ส่วนบันไดบ้านก็ต้องเป็นจำนวนเลขคี่เท่านั้น ถ้าใครยกบ้านมีบันไดเป็นเลขคู่ จะเรียกว่าบ้านผี และจะทำให้คนในบ้านไม่สบาย หายหายหาปลาไม่ได้ ความเชื่อเช่นนี้คล้ายคลึงกับคนไทย และมีผู้ตีความว่าบันไดเลขคี่ จะทำให้คนก้าวขึ้นด้วยเท้าข้างที่ถนัด และจบที่เท้าข้างเดียวกันนั้น ทำให้ก้าวเดินได้ครบจังหวะและมีความมั่นคงมากกว่า (นฤมล อรุโณทัย และคณะ, 2557)

นอกจากนั้น ชาวมอแกนยังมีความเชื่อที่ต้องเว้นระยะห่างระหว่างบ้าน “พอให้ผีเดินผ่านได้ ถ้าผีเดินผ่านไม่ได้ ผีจะเข้าไปในบ้าน ทำให้เด็กๆ ในบ้านเป็นไข้” ความเชื่อเช่นนี้ทำให้บ้านแต่ละหลังมีพื้นที่โปร่งโล่งรอบบริเวณบ้าน ทำให้หมู่บ้านไม่แออัดและหลังคาไม่เกยกัน (นฤมล อรุโณทัย และคณะ, 2557)

การสร้างเรือก็เป็นไปตามความเชื่อดั้งเดิมเช่นกัน ในการเลือกไม้ทำเรือนั้น ชาวมอแกนต้องทำพิธีขอไม้จากรุกขเทวดาหรือวิญญาณในธรรมชาติก่อน เพราะเชื่อกันว่าไม่ว่าต้นไม้วีญญานสิ่งสถิตอยู่ ความเชื่อนี้ทำให้มอแกนอ่อนน้อมและเคารพต่อธรรมชาติ และการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์นั้นก็มิชอบปฏิบัติที่ยึดถือสืบเนื่องต่อๆ กันมาควบคุมอยู่

พิธีกรรมสำคัญ

พิธีกรรมสำคัญประจำปีของมอแกน คือ พิธีฉลองเสาวิญญานบรรพบุรุษ หรือเรียกว่า “เหนเอนหล่อโบง” จัดขึ้นในช่วงเดือน 5 หรือประมาณเดือนเมษายนของทุกปี เป็นพิธีกรรมที่สร้างเงื่อนไขในการรวมญาติ พิธีหนึ่ง ชาวมอแกนจากเกาะต่างๆ หยอยเดินทางมาร่วมงาน พบปะสังสรรค์กัน อีกทั้งยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

กลุ่มผู้ชายมอแกนจะไปตัดไม้จากในป่า การเลือกไม้ศักดิ์สิทธิ์ทำพิธี ต้องอาศัยผู้นำที่เป็นคนทรงทำพิธี สื่อสารกับวิญญานนำทางไปและกำหนดว่าไม้ต้นไหนที่สามารถตัดมาทำเสาวิญญานบรรพบุรุษได้ ตัดไม้ 3 ต้น เมื่อได้ไม้ 3 ต้นสำหรับเสาหล่อโบงแล้วก็จะตัดและช่วยกันแบกกลับมาที่หมู่บ้าน ขณะที่ผู้ชายช่วยกันทำการแกะสลักไม้แต่ละต้น ซึ่งเป็นตัวแทนปู่หรือตา ย่าหรือยาย และลูกหลาน ระบายสี ผูกผ้าตกแต่งเสาจนสวยงาม ผู้หญิงมอแกนและเด็กๆ จะช่วยกันทำศาลบรรพบุรุษที่มีลักษณะคล้ายบ้านขนาดเล็กที่ลานพิธี เตรียมขนม 9 อย่าง และของเซ่นไหว้ในพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เดิมของเซ่นไหว้จะมีเต้ารวมอยู่ด้วย แต่ปัจจุบันใช้ไก่แทน เพราะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และการอนุรักษ์ บริเวณลานพิธีเต็มไปด้วยชาวมอแกนทั้งหมู่บ้าน เด็ก ผู้เฒ่าผู้อาวโสที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี มาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน

โต๊ะหมอ หรือ “ออลางบูตี” คือ ผู้ที่ติดต่อกับวิญญานบรรพบุรุษ จะเริ่มเข้าทรง กินของเซ่นไหว้ และทำพิธีสื่อสารกับวิญญานบรรพบุรุษและวิญญานในธรรมชาติ ระหว่างนั้นจะมีการบรรเลงรำมะนา และการร้องรำตลอดทั้งวัน ในบางปีจะมีการทำเรือลอยเคราะห์ซึ่งจะนำออกไปลอยในทะเลช่วงรุ่งสางในวันสุดท้ายของงาน เพื่อปัดเป่าทุกข์โศกและสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากครอบครัวมอแกนและชุมชน

เครื่องดนตรีและเพลง

เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่สำคัญของชาวมอแกนมีเครื่องสาย (string instrument) และเครื่องตีกระทบ (percussion instruments) สำหรับเครื่องตีกระทบ มีรำมะนา ฉิ่ง และฆ้อง ที่ชาวมอแกนใช้ตีกำกับจังหวะของเพลง และประกอบการรำรำต่างๆ ส่วนเครื่องสายประเภทใช้คันสีเรียกว่า “กาตัง” เป็นเครื่องสายที่สร้างขึ้นจากจากปล้องไม้ไผ่ มีสายที่ทำจากเส้นเอ็น 2 สาย หรือบางครั้งก็ทำจากไม้แกะสลัก มีรูปลักษณะคล้ายกับไวโอลิน นอกจากนั้นก็มีการตีที่มีคอกเป็นไม้แต่ใช้กระป๋องเปล่าเป็นตัวทำให้เกิดความก้องของเสียง ชาวมอแกนใช้กาตังบรรเลงเพลงในโอกาสต่างๆ เรวดี อังโพธิ์ ผู้ศึกษาดนตรีชาวมอแกนให้ความเห็นว่า

“ดนตรีมอแกนจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความรื่นเริง แสดงถึงความสุข สนุกสนาน นอกจากนี้ยังเป็นการปลุกสามัคคี เป็นกิจกรรมร่วมกันระหว่างการจัดกิจกรรมในพิธีกรรมที่ยาวนาน ดนตรียังเป็นเครื่องผ่อนคลายระหว่างการทำพิธีกรรมด้วย ทั้งนี้ใช้เพื่อความสนุกสนาน แต่เพื่อเป็นการคันเวลาให้ผู้ทำพิธีได้พักหรือจัดหาของมาเซ่นไหว้ นอกจากนี้การร้องเพลงเพื่อให้เกิดความรื่นเริงยังมีจุดประสงค์แฝงเพื่อบูชาแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วหรือสิ่งที่ชาวมอแกนนับถือด้วย” (เรวดี อังโพธิ์ 2558:64)

เพลงส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสัตว์ สิ่งมีชีวิต ธรรมชาติ วิถีชีวิต การทำมาหากิน การเดินทาง เช่น เพลง “ลูยู่” หรือล่องทะเล เพลง “บัก ปะญุย” หรือล่าเต่า เพลง “ดูยู่” หรือพะยูน เป็นที่น่าเสียดายว่าคนเก่าแก่มากี่คนในหมู่บ้านเท่านั้นที่เล่นเครื่องดนตรีและขับร้องเพลงเหล่านี้ได้

ตำนาน

ตำนานคลื่นเจ็ดชั้น “ละบูน” หรือคลื่นเจ็ดชั้น เป็นความรู้ของมอแกนสมัยก่อนที่ถูกถ่ายทอดมาจนกลายเป็นตำนาน ที่ช่วยชีวิตมอแกนให้รอดพ้นจากการถูกคลื่นกินของคลื่นยักษ์สึนามิ เป็นสิ่งเตือนใจเกี่ยวกับภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต เมื่อมอแกนอาวุโสในชุมชนเห็นการลดลงของระดับน้ำทะเลผิดปกติ และเห็นคลื่นขนาดใหญ่กำลังมา จึงเตือนให้ลูกหลานและคนในชุมชนปีนขึ้นไปหลบบนพื้นที่สูง สัญชาตญาณของคนที่อยู่ในทะเลก็รีบบังคับเรือให้ห่างจากฝั่งเพื่อลดการกระแทกของคลื่น คลื่นยักษ์ที่ถาโถมเข้ามา ทำให้ชุมชนได้รับความเสียหาย บ้านเรือนพัง ข้าวของเสียหาย ฯลฯ แต่ไม่มีมอแกนเสียชีวิตจากเหตุการณ์ครั้งนี้ กลับเป็นผู้ที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวและคนอื่นๆ รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นและหาที่หลบภัยได้ทัน

5. สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลง

1. ปัญหาการไร้สัญชาติซึ่งทำให้ขาดสิทธิขั้นพื้นฐานหลายอย่าง ชาวมอแกนส่วนน้อยได้บัตรประชาชนแล้ว แต่ส่วนใหญ่ถือบัตรเลขศูนย์หรือบัตรประจำตัวบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน ทำให้ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำกัด เช่น การรักษาพยาบาล การเดินทางออกนอกพื้นที่ นอกจากนั้นยังอาจถูกตรวจจับในระหว่างเดินทาง ฯลฯ

2. ปัญหาการขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำมาหากินจำกัดลง การขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาใหญ่ร่วมกันสำหรับชาวเลส่วนใหญ่ สำหรับชาวมอแกน มีกลุ่มที่อาศัยในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ของเอกชน และบางแห่งก็เป็นอนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ ป่าชายเลน ฯลฯ ส่วนทะเลและพื้นที่ชายฝั่งที่จะทำมาหากินและทำประมงได้ก็จำกัดลงในทำนองเดียวกัน และทรัพยากรทางทะเลยังลดน้อยลงอีกด้วย นอกจากนั้นยังมีปัจจัยต่างๆ ที่จำกัดการเดินทางทางทะเลทำให้ชาวมอแกนไม่สามารถเดินทางได้อย่างอิสระหรือเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องตามเกาะต่างๆ ได้เช่นอดีต

3. ปัญหาความไม่เข้าใจ ไม่เห็นคุณค่าในวิถีวัฒนธรรมทำให้เกิดการถูกดูแคลน เอารัดเอาเปรียบ หรือไม่ได้รับความใส่ใจ ชาวมอแกนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบเช่นเดียวกับชาวเลอีก 2 กลุ่ม แต่เดิมชาวเลมักจะถูกดูถูกดูแคลนว่าเป็นคนล้าหลัง ไม่มีการศึกษา ในด้านหนึ่งจึงถูกละเลย ไม่ได้รับความใส่ใจ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ถูกกระแสการ “พัฒนา” พยายามเปลี่ยนให้เป็นกลุ่มที่ “พัฒนา” มากขึ้น ตั้งถิ่นฐานถาวรมากขึ้น เด็กๆ เข้าโรงเรียน ในขณะที่วิถีวัฒนธรรมเดิมๆ ไม่ได้รับการทะนุบำรุงหรือสร้างเสริมให้เข้มแข็งชาวมอแกนจึงถูกกลืนกลายและค่อยๆ สูญเสียวิถีของตนไป

4. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องจากการที่วัฒนธรรมไม่ได้รับความใส่ใจจากทั้งภายในชุมชนเองและภายนอก จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินทางอพยพโยกย้ายบ่อยครั้ง และจากการทำมาหากินทางทะเลและหาของป่ามาเป็นวิถีที่ตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรหรือถาวร วิธีการทำงานรับจ้างรายวัน เกิดการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาอย่างรวดเร็วโดยไม่ไดกลั่นกรอง วัฒนธรรมบริโภคนิยมได้เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นการกิน การแต่งกาย เครื่องใช้ สิ่งอำนวยความสะดวก การติดต่อบายมุข ฯลฯ

เอกสารอ้างอิง

โครงการนำร่องอันดามัน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549) วิธีชีวิตมอแกน.

กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤมล อรุโณทัย และคณะ (2557) “ร้อยเรื่องชาวเล มอแกน มอกลน และอุรักลาไวย์ ผู้กล้าแห่งทะเลอันดามัน”. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

นฤมล อรุโณทัย, สุพิณ วงษ์บุษราคัม และดิเรก อีไลอัส (2549) ชุมชนมอแกนและอุรักลาไวย์กับพื้นที่คุ้มครอง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ivanoff, Jacques (2001) Rings of coral : Moken folktales. Bangkok: White Lotus.



ข้อมูลเพิ่มเติม:

มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม (ม.ก.ส)

188/525 ม.10 หมู่บ้านครูสภา ซ.21 ต.สันนาเม็ง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50210

โทรศัพท์: 052-063110 E-mail: ipf@thai-ipf.org

รายละเอียดเพิ่มเติม www.thaiipf.org, www.thaiipportal.info, <https://moken.thaiipportal.info/>